

ΠΟΥ ΕΚΕΙΤΟ ΤΟ ΣΩΚΡΑΤΕΙΟΝ;

Καίτοι ἡ φυλακή, τῆς κατ' ἐξοχὴν ἐπιβληθείσης ὡς προσωπικότητος ἡθικοῦ κύρους¹, τοῦ Σωκράτους, ὅπου ἐξέτιε τὰς τελευταίας του στιγμὰς μετὰ τὴν ἀναγκασμένην εἰς τὴν βασιλείου στοὰν ὑπὸ τοῦ Εὐθύφρονος τῆς καταδικαστικῆς του ἀποράσεως, ἔχει ἀναζητηθῆ, μετὰ πιθανότητος ταυτιζομένη πρὸς τρία δωμάτια λελαξευμένα ἐντὸς τοῦ βράχου εἰς τὴν β. κατωφέρειαν τοῦ λόφου τῶν Μουσῶν ὁ τάφος του δὲν ἔτυχεν ὑπὸ τῶν ἀρχαιοφίλων λόγῳ τῆς καταδίκης του εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν εἰς τὸν διὰ κωνείου θάνατον, ἰδιαιτέρας ἐρεῦνης. Παρ' ἀρχαίους οἱ δυσσεβεῖς εἰς τὴν ζωὴν δὲν ἐτύγχανον τῆς νομίμου ταφῆς, τόσον ἀπαραιτήτου διὰ τὴν μετὰ θάνατον ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς ὡς ζωηρῶς ἀπεικονίσθη καὶ ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους εἰς τὴν Ἀντιγόνην. Ὅπως δὲ ἐκ τοῦ Θεμιστοκλέους τοῦ Πλουτάρχου 22 μαθάνομεν ὅτι οὗτος «πλησίον δὲ τῆς οἰκίας κατεσκευάσεν ἐν Μελίτῃ² τὸ ἱερόν, οὗ νῦν τὰ σώματα τῶν θανατουμένων οἱ δῆμιοι προβάλλουσι καὶ τὰ ἱμάτια καὶ τοὺς βρόγχους τῶν ἀπαγχονημένων καὶ καθαιρεθέντων ἐκφέρουσιν». Δι' ὁμοίαν περίπτωσιν εἰς Σπάρτην ἀνεμένεν ὁ Καιάδας. (Θουκ. I 134). Εἰς Ἀθήνας, ὅπως τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν ὑπῆρχε λάκκος γνωστός ὡς βράθρον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐρίπτοντο τὰ σώματα τῶν ἐκτελεσθέντων ἐγκληματιῶν.

Ὁ Διογένης Λαέρτιος³ πληροφορεῖ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὡς τεκμαιρόμεθα ἐκ τῆς μνείας τοῦ εὐνοουμένου ἀνδριαντοποιοῦ του Λυσίππου⁴ «Σωκράτην δὲ χαλκῆ εἰκόνι ἐτίμησαν, ἣν ἔθεσαν ἐν τῷ πομπεῖῳ Λυσίππου ταύτην ἐργασασμένου». Εἰς τὸ αὐτὸ Πομπεῖον, γίνεται μνεία καὶ γραπτῆς εἰκόνος τοῦ Ἰσοκράτους.

Εἰς τό, Νεώτερον Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν τοῦ ΗΛΙΟΥ, τόμ. ΙΖ, σ. 528, ἄρθρ. Σωκράτης ἀναγινώσκομεν :

«Περὶ τοῦ τάφου τοῦ Σωκράτους οὐδεμίαν ἔχομεν εἶδῃσιν. Διεσώθη μόνον ἀνελδοτικῇ διήγησις, ἣτις προέρχεται ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀντισθένης. Συμφώνως πρὸς αὐτὴν εἶχεν ἔλθει ἐκ Χίου εἰς Ἀθήνας νεανίας τις διὰ νὰ γνωρίσῃ τὸν Σωκράτη. Πρὸς μεγάλην του ὄμωσ λύπην ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος εἶχε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν θανατωθῆ. Ὁ νέος τότε ἀνεζήτησε τὸν τάφον καὶ ἐκοιμήθη ἐπ' αὐτοῦ. Κατὰ τὴν νύκτα ἐνεφανίσθη εἰς τὸν ὕπνον του ὁ Σωκράτης καὶ συνῆψε μετ' αὐτοῦ συνομιλίαν. Καὶ ἡ ἐν ὄνειρῳ αὐτῇ συνάντησις ἐχαροποίησε τὸν νεανίαν καὶ τὸν ἔκαμε νὰ ἐπανέλθῃ πλήρης ἰκανοποιήσεως εἰς τὴν πατρίδα του. Εἶναι προφανές ὅτι

1. «καὶ ἐνὸν αὐτῷ ἀποδρᾶναι τῆς εἰρκτῆς μὴ ἐβελῆναι τοῖς τε κλαίουσιν αὐτὸν ἐπιπλῆξαι καὶ τοὺς καλλίστους λόγους ἐκείνους δεδεμένον διαθέσθαι», Διογ. Λαέρτ. Βίων καὶ γνωμῶν τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκίμησάντων τῶν εἰς δέκα τὸ πρῶτον = Lives of eminent philosophers I, βιβλ. II 43, London MCMXXV, τόμ. I, κεφ. II 24.

2. Ἀριστοφ. Ὀρν. 997. Τοποθετεῖται πρὸς β. τῆς πύλης εἰς τὸ σάγμυ μεταξὺ Πνυκὸς καὶ τοῦ λόφου τῶν Μουσῶν, δυτ. τῆς Διομείας καὶ ἀνατ. τοῦ Κολλυτοῦ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Πνυκὸς βδ. τῆς κατωφερείας τοῦ Μουσείου μέχρι τοῦ λόφου τοῦ Θησείου ἐπεκτεινομένη ἐγγὺς τῶν προπυλαίων τῆς Ἀκροπόλεως. P. Kastromenos, Die Demeen v. Attica, Leipzig 1886 σ. 7, Ch. Heald Weller, Athens, and its Monuments, N. York 1924 σ. 1 G. Travlos Bilderlexikon zur Topographie des Antiken Athen, Tuebingen 1971, 161, XV μετὰ πηγῶν ἐνθ' ἄνωτ. 43.

3. Διογ. Λαέρτ. ἐνθ. ἄνωτ. σ. 43. Kirsten Kraiker, Griechenlandkunde, 119, Heidelberg 1907.

4. M. Collignon, Lysippe (Les grandes artistes, Paris, 37 κ.εξ.

ἡ διήγησις αὕτη ἐπλάσθη ὅταν πλέον ἤρχισεν ὁ Σωκράτης νὰ περιβάλλεται ἀπὸ ποιητικὴν αἴγλην».

Ὁ ἐκ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Φλαβίας Νεαπόλεως νεοπλατωνικὸς Μαρτίνος¹, «Νεαπολίτης» εἰς τὸ ἔργον του περὶ «Πρόκλου ἢ Εὐδαιμονίας» ποιεῖται μνείαν τοῦ περιφανοῦς Λυκίου σοφιστοῦ Νικολάου, ὅστις μετέβη εἰς Πειραιᾶ καὶ ὑπεδέχθη τὸν Πρόκλον ἐξενάγησε δὲ αὐτὸν εἰτα εἰς τὴν πόλιν: «Ὁ δὲ ἐκ τοῦ βαδίζειν κόπου ἦσθετο κατὰ τὴν ὁδόν, καὶ περὶ τὸ Σωκρατεῖον, οἷπω εἰδὼς οὐδὲ ἀκηκοὼς ὅτι Σωκράτους αὐτοῦ που ἐγίνοντο τιμαί, ἤξιον δὴ τὸν Νικόλαον ἐπιμέρειν τε αὐτοῖσι βραχὺ καὶ καθέζεσθαι, ἅμα δὲ καὶ εἰ ἔχοι ποθὲν ὕδωρ, αὐτῷ πορίσασθαι· καὶ γὰρ δίψη πολλῶ ὡς ἔλεγε κατείχετο. Ὁ δὲ ἐτοίμως αὐτῷ καὶ τοῦτο οὐκ ἀλλαχόθεν ποθὲν ἐξ αὐτοῦ δὲ ἐκείνου τοῦ ἱεροῦ χωρίου ἐποίει φέρεσθαι· οὐδὲ γὰρ πόρρω ἦν ἢ πηγὴ τῆς Σωκράτους στήλης, Πιόντι δὲ αὐτῷ, σύμβολον ὁ Νικόλαος, καὶ τότε πρῶτον ἐπιστήσας, εἶπεν, ὡς τῷ Σωκρατεῖον εἶη ἐνιδρυθεῖς, καὶ πρῶτον ἐκεῖθεν Ἀττικὸν ὕδωρ πίων. Ὁ δὲ ἐξαναστάς καὶ προσκνήσας ἐπὶ τὴν πόλιν ἐπορεύετο».

Ἐκ τῆς Λατινικῆς μεταφράσεως ἐνδιαφέρει ἡ ἀπόδοσις τοῦ «Σωκρατείου» ὡς sacellum Socratis = μικρὸν ἱερόν, μικρὸν τέμενος, ναῖσκος, ἱεροφυλακεῖον καὶ τῆς στήλης ὡς «statuale Socratis» ἀγάλματος, ἀνδριάντος.

Ἡ Harrison² ἰδοῦ πῶς περιγράφει τὰς Ἀθήνας ὑπὸ τὸ πρῶμα τῆς ἀρχαιότητος:

Διεσκορπισμένα ἐφ' ὅλας τὰς λοφοσειρὸς ἄφθονα ἴχνη κατοικιῶν, κιστερνῶν, τάφων, βημάτων, ἀναθηματικῶν κογχῶν, λειψάνων βωμῶν, καὶ ἀνάλογος πράγματι μαρτυρία πολιτισμένης κατοχῆς· τοιαῦτα π.χ. ἡ εὖτως καλουμένη φυλακὴ τοῦ Σωκράτους καὶ ὁ τάφος τοῦ Κίμωνος. Εἰς τὴν φύσιν αὐτῶν τῶν κατοικιῶν δὲν εἶναι ἀναγκαῖον διὰ τὸν σκοπὸν μου νὰ εἰσέλθω. Ἐντὸς τῆς ἀκτῖνος ἀναζητήσεως σχετιζομένων τιαν πρὸς τὸν Σωκράτην καταλείπων τοῦ παρελθόντος ἐνδιαφέρουσα ἢ ὑπαρξίς τείχους εἰς τὴν κατάβασιν ἀπὸ βερ. κλιτύος τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν μέχρι τοῦ Ἀν. πρόποδος τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου ἔμπροσθεν τοῦ «προτειχίσματος» τάφου³ 11 μ. πλ. καὶ 4 μ. βάθους. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 4ου π. Χ. αἰ. ἐπὶ τοῦ κτενὸς μεταξὺ τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν καὶ τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου ἀνηγγέρθη νέον τεῖχος τὸ διατειχισμα. Ἐνδέχεται ὁ θεωρούμενος ὡς τάφος τοῦ Κίμωνος νὰ ἐκλήφθῃ ὡς τάφος τοῦ Σωκράτους. Ὅπως δὴποτε ἡ θανατικὴ καταδίκη τοῦ Σωκράτους νὰ ὑπῆρξεν αἰτία μὴ ἐγχαράξεως ὑπὸ τῶν ἐκ λαμπρῶν οἰκογενειῶν μαθητῶν του τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς πλακῆς. Δὲν ἀποκλείεται δὲ μεταγενεστέρως κατὰ τὴν περίοδον τῆς Κίμωνείου εἰρήνης ἂν μὴ ἐγένετο δευτέρα αὐτοῦ χρῆσις, νὰ ἐλαξέυθη ἐπ' αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Κίμωνος.— Διουχιζόντες τὰς πιθανὰς πληροφορίας περὶ τάφου Σωκράτους δὲν πρέπει ν' ἀποσιωπήσωμεν ὅτι ἡ μεταγενεστέρως παράδοσις⁴ ἐθεώρησεν ὡς τοιοῦτον τὸ ὑπὸ τοῦ Spon τὸ 1674 ταυτισθὲν ὡς τὸ ἡλιακὸν ὠρολόγιον τοῦ Ἀνδρονίκου Κυρρηστοῦ ἦτοι τὸν «πύργον τῶν Ἀνέμων»⁵ ἐντὸς περιβόλου ἑναντι τοῦ Μεντρεσέ. Τοῦτο ἐχρησιμοποιήθη καὶ ὡς δεσμωτήριον ὑπὸ Τούρκου.

1. Μαρτίνου Νεαπολίτου, Πρόκλος ἢ περὶ εὐδαιμονίας = Marini, Vita Procli Graece et Latine, Joh. Franc. Boissonade, Amsterdam 1866, 10 = X.

2. J. E. Harrison, Mythology and Monuments of Ancient Athens. London 1890, 107.

3. J. Travlos, Bilderlexikon, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 159.

4. Harrison, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 200.

5. Γρ. Ἀντωνάκοπούλου — Χ. Φραγκάκη, Τὸ ἐν Ἀθήναις ἡλιακὸν ὠρολόγιον τοῦ Ἀνδρονίκου, AAA 1969 416—422.

Ὁ φιλόσοφος βεβαίως Πρόκλος καὶ ὁ βιογραφῶν αὐτὸν Μαρῖνος ἀνήκουσιν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους. Εἰς τὸ μεσολαβήσαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους διάστημα ἡδύνατο κάλλιστα νὰ ἀνηγέρθη πρὸς τιμὴν τοῦ χαρακτηρισθέντος ὡς τοῦ πρώτου χριστιανοῦ πρὸ Χριστοῦ ζήσαντος φιλοσόφου Σ ω κ ρ α τ ε ῖ ο ν, κατ' ἀναλογίαν δεικνυομένων πλείονων τοῦ ἐνὸς τάφων Ὀμηρικῶν ἡρώων.

Αἱ σκέψεις εἶναι ἀπαραίτητοι πρὸ τῆς ἀναλήψεως ἀνασκαφῶν, αἱ ὁποῖαι πάλιν θὰ ἐπικυρώσουν τοὺς ἀνωτέρω συλλογισμούς. Ὡς πρὸς τὸ Σωκρατεῖον ἢ λέξις πλασθεῖσα κατὰ τὸ Ἡραϊστεῖον, Θησεῖον, ἐνδέχεται νὰ δηλοῖ ναόν, τάφον, τέμενος, κενοτάφιον, ἡρῶον, ἄλσος, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπῆρχεν ὀλόγλυφον ἄγαλμα, χαλκῆ εἰκῶν (;) ἢ γλυπτὴ στήλη, ἄλσος μετὰ πηγῆς.

Ἐν προκειμένῳ ἔχομεν ὑπόμνησιν τοῦ μβ' καὶ ξγ' Ψαλμοῦ τοῦ Δαυὶδ (: «Ὁν τρόπον ἐπιποθεὶ ἢ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεὶ ἢ ψυχῆ μου πρὸς σε, ὁ Θεός. ἐδίησεν ἢ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα» «ἐδίησεν ἢ ψυχὴ μου, ποσαπλῶς σοι ἢ σάρξ μου ἐν γῆ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ») τοῦ ὁποῖο ὑπαινιγμὸν ἀναφαιρομεν τὸν ἐνδεχομένως ὑπὸ τοῦ σοφιστοῦ Νικολάου. Δὲν ἀποκλείεται διὰ τοῦ stutia πλὴν ἀναθήματος νὰ νοῆται ἐπιτύμβιον ἄγαλμα. Ἀγωνιστον ἐπίσης ποίαν σχέσιν ἔχει ἡ χαλκίνη εἰκῶν τοῦ Πομπείου πρὸς τὴν στήλην τοῦ Σωκρατείου. Ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει θὰ ἐδικαιολογεῖτο ἡ ὀνομασία τοῦ Ὀρολογίου τῶν ἀνέμων ὡς τάφος τοῦ Σωκράτους, λόγῳ τοῦ ὅτι ἔκειτο ἐν περιοχῇ οὐχὶ μακρὰν τοῦ Πομπείου. Ἐχομεν μήπως κενοτάφιον; Ἡ μνεῖα ἐν τῷ Πομπείῳ τῆς γραπτῆς εἰκόνας τοῦ Ἰσοκράτους λόγῳ τοῦ ὁμοιοτελεύτου τοῦ Ἰσοκράτους / Σωκράτους μήπως δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς ποία τις σύγχυσις τῶν μαρτυριῶν; Ἐκ τῆς πληροφορίας περὶ κοιμήσεως τοῦ Ἴωνος τοῦ Χίου ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Σωκράτους μήπως ἐνδεχομένως εἶχομεν ἐνταῦθα καὶ ἐγκοιμητήριον; Δὲν γωρίζομεν τὴν ἀκριβῆ γραμμὴν, τὴν ὁποῖαν ἠκολούθη τὸ μεταξὺ τοῦ ὑποτιθεμένου τμήματος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Ἐρισύχθονος (Θησεῖον) μέχρι Πειραιῶς, τῶν Μακρῶν τειχῶν, ἅτινα ἦννον Ἀθήνας — Πειραιᾶ. Ἐκ τῶν δεδομένων τῶν πηγῶν, πρέπει νὰ ἐλεγχθῇ εἰς πόσῃ ὥραν περίπου ὑφίσταται κόπωσιν πεζὸς μεταβαίνων ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Ἀθήνας, εἰς τὸν ἐνδιάμεσον δὲ χῶρον ν' ἀναζητηθῇ τυχὸν μὴ στερέψαν ὕδωρ. Ἐπίσης, ἐὰν πλὴν τοῦ Πομπείου ὑπῆρχεν ἕτερος ἀνδριάς τοῦ Σωκράτους. Εἶναι βέβαιοι ὅτι θὰ διεφυλάχθη ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἀρκεῖ νὰ ἐσώθῃ ἀπὸ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς κατακτήσεως.

Οἱ στίχοι ἐκ τῆς ἀπολεσθείας τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου¹ Παλαμήδης ἐὰν ἀποδίδωνται ὅπως εἰς τὸν Σωκράτην «ἐκάνει' ἐκάνει τὸν πάνσοφον, ὦ Δαναοί, τὸν οὐδὲν ἀλγύνουσαν ἀηδὸνα Μουσᾶν» μεταφραζόμενοι εἰς Νεωτ. Ἐγκυκλ. Λεξικὸν ΗΛΙΟΥ τόμ. ΙΖ 528 ἄρθρ. Σ ω κ ρ ά τ η ς, ὡς (ἐφονεύσατε, ἐφονεύσατε τὴν πάνσοφον, ὦ Δαναοί, τὴν οὐδένα παρενοχλοῦσαν ἀηδὸνα τῶν Μουσᾶν) θεωρηθέντες ὑπὸ τοῦ ἀρθρογράφου ὅτι δὲν δύναται νὰ περιέχωνται εἰς τὴν τραγωδίαν λόγῳ τῆς διδασχῆς τῆς 16 ἔτη πρὸ τῆς καταδίκης τοῦ Σωκράτους ἤτοι τὸ 416 π. Χ. ἢ πρέπει νὰ νοηθῶσι ὑπὸ ἔννοιαν «ἐδημιουργήσατε» ποὺ οὐχὶ ἐφονεύσατε, ἄλλως ὅτι μεταπλασθέντες εἰσήχθησαν εἰς μεταθανάτιον τοῦ δημιουργοῦ των διδασχὴν εἰς τὸ θέατρον, τῆς παραστάσεως τοῦ αὐτοῦ ἔργου.

Ἐντυχθα ἔχομεν πληροφορίαν σύγχρονον κατονομάσεως τοῦ φιλοσόφου ὡς «ἀηδόνος τῶν Μουσῶν». Εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι ὁ λόφος τῶν Μουσῶν ΝΔ ἐναντι τῆς Ἀκροπόλεως ὠνομάσθη οὐχὶ ἐκ τοῦ μυθολογικοῦ ποιητοῦ Μουσαίου (Παυσ. Ι 25, 8) οὔτε ἐκ λατρείας τῶν Μουσῶν (Ι 19, 5)², αἵτινες ὑποτίθεται θὰ ἐλατρεύοντο εἰς

1. Fragm. Trag. Gr.

2. Frazer, Σχολ. εἰς Παυσ. 1. 19, 5 ἔνθα καὶ τὰ περὶ Θρακικῆς ἐγκαταστάσεώς των.

τὴν παρὰ τὸν Ἴλισσὸν κατωφέρειαν τοῦ λόφου, μικρὸς κυκλικὸς ναὸς τῶν ἐν τούτοις εὐρέθη εἰς τὴν ὄχθην του ἔναντι τοῦ σταδίου. Ὁ Μουσαῖος κατὰ Π α υ σ α ν ῖ α ν (I 25, 8), Δ ι ο γ. Λ α ε ρ τ. i I 3) ἐτάφη εἰς Φάληρον, ὅπου ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐπίγραμμα.

Ὁ λόφος ἀπεκλήθη οὕτως, ἐκ τοῦ κατ' ἐξοχὴν λάτρου τῶν Μουσῶν, ἐκ τοῦ Σωκράτους, ἡ φυλακὴ τοῦ ὁποίου εὐρίσκετο πρὸς βορρᾶν κάτωθεν τοῦ λόφου, ἄλλως ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς κορυφῆς του ἀνεγέρσεως πρὸς τιμὴν του κενοταφίου ὑπὸ τοῦ ἐκ Σαμοσάτων καὶ Κομμαγηνῆς ὡς καὶ ὁ Λουκιανὸς θεράποντες τῶν Μουσῶν, ἐγγονοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Φιλοπάππου, τὸ ὅποσον ἀπεικονίζει ἅπασαν τὴν τιμῶσαν τὴν μνήμην τοῦ σοφοῦ οἰκογένειαν τούτου. ὅθεν ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν συγχρόνων του καὶ τὸ παρωνύμιον Φιλόπαππος. Εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ ὁ Πτολεμαῖος Φιλομήτωρ ἐμισεῖτο κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τῆς μητρὸς του¹.

Ὁ ἀποθανὼν Σωκράτης δεδικαίωται. Αἱ καταστάσεις εἰς Ἀθήνας ἀλλάζουν. Νέα καθεστῶτα, νέοι κατακτηταί. Ἔπονται χρόνοι συγκρητισμοῦ, κοσμοπολιτισμοῦ, διεισδύσεως λεπτῆς διαθέσεως εἰρωνίας, διὰ δὲ τῆς Στωικῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ τίθεται στόχος ἡ ἠθικοποίησις τοῦ ἀτόμου.

Οἱ Ἀθηναῖοι τιμῶντες τὴν μνήμην τοῦ γίγαντος τῆς ἀρετῆς πλὴν τῆς χαλκῆς ἀπεικονίσεώς του ὑπὸ τοῦ Λυσίππου εἰς Πομπεῖον, ἴσως καὶ τῇ χρησιμοδοτήσῃ τῆς Πυθίας, ἴδρυσαν ναὸν ἢ τέμενός² του εἰς τὴν ὁδὸν ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Ἀθήνας μετὰ στήλης ἢ ἀγάλματος, ἄλσους, πηγῆς ὡς ἐκ τοῦ συγκρητισμοῦ τῶν χρόνων μεθ' «ὑδατος ζῶντος» ἴσως δὲ καὶ καθαρμῶν. Ἐνταῦθα εἶδομεν ὅτι ὁ σοφιστῆς Νικόλαος «εἶη ἐνιδρυθεὶς» μετὰ τοῦ Πρόκλου δὲ προσεκύνησαν. Κενοτάφιον τοῦ Σωκράτους ἴσως ὑπῆρχεν καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ὁρολογίου τῶν Ἀνέμων ἢ ὡς τοιοῦτον ἐχαρακτηρίσθη τὸ ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου ἐκ Κυρροῦ πιθανὸν καὶ ὡς λεπτὸς ὑπαινιγμὸς πρὸς τὸ εὐμετάβλητον τοῦ χαρακτῆρος τῶν Ἀθηναίων : «ὄσα παίρνει ὁ ἄνεμος», διὰ τοῦτο ἐνδεχομένως ἐλέχθη ὅτι πρόκειται περὶ τάφου τοῦ Σωκράτους. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν ἰδρῦθη ὡς τοιοῦτον, τὸ ὠραῖον Ἀθηναϊκὸν τοῦτο μνημεῖον, ἀνγέρθη ὑπὸ τῆς σκέψεως τινῶν, ὡς ὁ τάφος τοῦ σοφοῦ. Ἰσως δὲ ὡς «Σ ω κ ρ α τ ε ῖ ο ν», πρέπει νὰ νοηθῇ κατὰ ταῦτα καὶ τὸ μνημεῖον τὸ ἀνεγερθὲν εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν λαὸν ὑπὸ τοῦ Φιλοπάππου τὸ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀντιόχου Σελευκίδου Φιλοπάππου, διακρινόμενον συγχρόνως τὴν μνήμην του ἕνεκα τούτου τιμωμένου καὶ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κοσμητοῦ τῆς πόλεως.

1. Π α υ σ. 1, 9, 1. W. Judeich Topographie v. Athen, Muenchen 1905, 347. K. B a e d e k e r, Griecheland, Ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ὁ λόφος ἐκαλεῖτο Μουσεῖον ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὸν ἐνταῦθα τεθαμμένον ποιητὴν Μουσαῖον, ἐνῶ πλήρως ὀρθώτερον περιελάμβανε πανάρχαιον βραδύτερον ἐξαφανισθὲν ἱερὸν τῶν Μουσῶν.

2. J u d e i c h, ἔνθ. ἀνωτ. 322, Ch. Picard, La Sculpture Antique Phidias etc., de Paris 1926, 184. J. Six, Ein Potraet des Ptolemaios VI Philometor, Athen, Mitth. (12) 1887 212—222, πίν. VII, VIII. Ἰδ. ἄρθρα εἰς ἐπιστημ. Λεξικά.

Βιβλιογραφία :

- BCH XX 382.
K. Baedeker, Griechenland Leipzig 1893. 94.
CIA III 557.
E. Curtius, Attische Studien, Abhandlung d. Goettinger Gl. d. Wiss XI XII,
Goettingen I 1862, II 1865.
Dyer, Ancient Athens 457—461.
W. Doerpfeld, Report., Athen. Mitth XXI 460.
E. A. Gardner, Ancient Athens 1902.
P. Forschhammer, Topographie v. Athen, Kieler Philol. Studien.
Kiel 1841.
Guide-Joanne, Athènes et ses environs, εκδ. Hachette et Cte. t. 80.
Guide-Bleu,
J. E. Harrison, Ancient Athens, 477.
Π. Καββαδίας, Τοπογρ. Ἀθηνῶν AE (21) 1897, πίν. I—IV, I—32.
M. Leake, Topography of Athens, 1821. Topography of Athens and the
Demi 1841. Athens ann Attica I 494—497.
H. G. Lolling, Anhang zur Hellenischen Landeskunde und Topographie.
Arth. Milchchoefer, Athen 146, 159.
A. Michaelis, Athens. Πίν. XVII 1, XVI 1.
Iw. Mueller, Handbuch d. C. A. W. 3, 290, τόμ. 9, 1884, 101.
Th. Mommsen, Ath. Mitth, I 1876, 27—39. Die Dynastie v. Kommagene.
T. L. Shear, The Stoa Basileios in the Athenian Agora, AAA 1970,
297—301.
Stuart-Revet, Antiquities of Athens, London 1794, 35.
Ἰω. Τραυλοῦ, Πολεοδομικὴ ἐξέλιξις τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν
χρόνων μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος. Ἀθῆναι 1960.